

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת ואתחנן תשע"ז -

ביחד כאשר מניח שקדים ליד החלב, דזה הוה היכר דאינו חלב אמיתי אלא רק חלב של שקדים.

והשתא אם החלב אינו של שקדים אלא חלב אחר שאינו חלב אמיתי, דנו הפוסקים (א"ה, לא מצאתי) אם יכול להניח שקדים, ואם כן הכי נמי דכוותה.

אך יש לעיין דלכאורה חזינן לא כך, דהנה אמרינן בגמרא שבת (כ"ג א') לענין נר חנוכה, דחצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות מפני החשך, וכתב הר"ן בשבת (י"א ב' דפי הרי"ף) דאינו מברך על נרות שמדליק משום חשך.

ומכל מקום כתבו הפוסקים דלהרשב"א (ח"א סי' תקכ"ה) מברך, דהרי סובר דבשחיטת בן פקועה מברך, אע"פ דהשחיטה אינו אלא משום מראית עין, וטעמיה דהרשב"א, דכל שהצריכו חכמים להפריש או לשחוט מאיזה טעם שאמרו, מצוה של דבריהם היא, ועל מצוה של דבריהם מברכין, אם כן הכי נמי בנר חנוכה מברך.

ומעתה להרשב"א לכאורה במניח האי מזוזה נמי יברך, ואם כן היאך יתכן לומר דשרי ליה להניח תיבה של מזוזה בלי מזוזה. אך יש לחלק, דהתם בנר חנוכה הוא דינא דגמרא משום החשך, ונקבע דין לעצמו, ואינו ככל דיני מראית עין שבכל התורה כולה.

ברכה על תפילין

וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ (ו' ח')

הנה מי שבירך על תפילין של יד, ואחר כך ראה שהם פסולים, ויש לו אחרים כשרים, יש לדון מה יעשה, מי אמרינן דיניח תחילה השל ראש ורק אחר כך יניח של יד הכשרים, או דילמא יניח תחילה של יד הכשרים ואחר כך יניח השל ראש.

ויש לדון בזה בכמה אנפי:

א. צדדי הספק

וצדדי הספק, דהנה לחד גיסא יש לדון דיניח השל ראש תחילה, וברכת י' להניח תפילין שבירך על התפילין של יד הפסולים, יחול על התפילין של ראש, נמצא דהברכה הראשונה לא תהא לבטלה, ורק אחר כך יניח של יד כשרים, ויברך שנית על השל יד.

אמנם לאידך גיסא יש לדון דיניח תחילה התפילין של יד הכשרים, דהרי חייב להניח קודם תפילין של יד ורק אחר כך תפילין של ראש, אם כן יניח קודם השל יד הכשרים ויברך שנית, אע"פ שבזה הברכה הראשונה תהא לבטלה, דלא יחול על התפילין של ראש דהרי הפסיק בהברכה השניה.

ב. מברך לאחר המצוה

לענין נראה דלא כב' צדדים הנ"ל, אלא יניח של יד הכשרים לפני השל ראש, ולא יברך עליהם, ואחר כך יניח השל ראש, ורק אחר כך יברך על השל יד. ונהי דבעינן לכתחילה לברך עובר לעשייתן, אבל בכדי שלא תהא לבטלה ליעביד הכי. ודי יאיר עיני העוורות.

ג. בטל הברכה הראשונה

הנה כתב המשנה ברורה (סי' כ"ז סק"ד) דהמניחים תפילין של יד שלא במקומן, כגון אם אין לו תפילין של יד כי אם גדולים ומונחים למטה ממקום הקיבורת, ביטל עשה דתפילין, וגם הברכה לבטלה. ותיקשי אמאי הוה ברכה לבטלה, הרי ממה נפשך מהני הברכה דלהניח גם להתפילין של ראש שהוא מונח במקומו כדין, ומחוייבת גם בברכה זו. [וכך הקשה בספר שיח הלכה ונשאר בקושיא].

מצוה הראשונה

בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ (ו' ז')

הנה המשנה הראשונה מתחילה 'מאימתי קורין את שמע בערבית', והיינו מצוות קריאת שמע.

ובטעם הדבר אמאי פתח התנא דוקא במצוות קריאת שמע, כתבו בשם הגר"א (א"ה לא מצאתי, ועיין בהו"ע עשיר ופתח עינים ריש ברכות) דזהו המצוה הראשונה שחייב בה האדם מדאורייתא, דהרי אינו חייב במצוות עד שיעברו עליו י"ג שנים שלמים, ומיד שעבר יום אחרון של י"ג שנה נתחייב במצוות, והוא רגע יציאת הכוכבים של יום שאחר י"ג, שהוא זמן קריאת שמע דערבית.

ויש להעיר דלכאורה המצוה הראשונה שחייב בה אינו קריאת שמע אלא ברכת התורה וכדלהלן.

א. האם יצא בברכת התורה שבירך בקטנות

דהרי אין לומר דיצא בברכת התורה שבירך בקטנות, דהיינו רק לה"ר טוביה המובא במרדכי במגילה (פ"ב רמז תשצ"ח) דהמקיים מצוה כשאינו מחוייב בה אלא מדרבנן מהני לקיום הדאורייתא, אך המגן אברהם (סי' רס"ז סס"ק א') תמה עליו, וכן שאר הפוסקים פליגי. ולכן כתב בארץ צבי (שו"ת ח"א סי' ט"ז וי"ז וי"ח) דקטן שהגדיל יכוין לצאת חובת ברכת התורה באהבת עולם.

ב. קריאת שמע מחייב ברכת התורה

וכי תימא דבשלמא קריאת שמע הוה חיובא, אבל ברכת התורה חייב בה רק כשלומד.

אך הרי חייב לקרוא קריאת שמע, ונחלקו הפוסקים (שולחן ערוך סי' מ"ז סעי' ח', ומשנ"ב שם ס"ק י"ז) אם קריאת שמע חייבת בברכת התורה, ולהסוברים דחייבת בברכת התורה, נמצא דאינו יכול לקרוא קריאת שמע בלי ברכת התורה, ואם כן קדמה ברכת התורה.

[אלא יש לדון להסוברים דבהרהור אינו מברך ברכת התורה (שולחן ערוך סי' מ"ז סעי' ד', ועיין משנ"ב שם ס"ק ז'), מהו בקריאת שמע בשומע כעונה, ואם מהני אם כן מצאנו קריאת שמע בלא חיוב ברכת התורה]. וכתבת רק לפלפולא.

ג. הקטן ישמע אהבת עולם מאחר

ואגב, לפי מה שכתבנו דקטן שהגדיל יכוין לצאת ברכת התורה באהבת עולם, יש לדון מהו אם הקטן שכח לכוין באהבת עולם, האם יש לו תקנתא שישמע אהבת עולם מאדם אחר.

ובפשוטו היה נראה דשפיר דמי, ואע"ג דאיך חייב באהבת עולם רק מדרבנן, מכל מקום אמרינן דאע"פ שיצא מוציא.

אך שמעתי אומרים דאינו כן, דמהני אהבת עולם דוקא כשאומר אהבת עולם לשם ברכת התורה. וצריך עיון.

מראית עין

וְכַתְּבֶתֶם עַל מְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ (ו' ט')

הנה הוה עובדא דאחד היה צריך לבנות קיר של גבס לזמן קצר למטרה מסויימת והיה בו דלת.

ויש לדון דמן התורה אינו חייב במזוזה, כמו סוכה דהוה דירת עראי, ומכל מקום יש לומר דצריך להניח מזוזה משום מראית עין.

ומעתה יש לעיין האם שרי ליה להניח תיבה של מזוזה בלא מזוזה, דהרי בזה יסיר המראית עין.

ולכאורה שפיר דמי, דהרי חזינן לענין לאכול חלב של שקדים עם בשר, דכתבו הפוסקים (רמ"א יו"ד סי' פ"ז סעי' ג') דמותר לאוכלם

ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. הוכחת המגן אברהם

הנה המגן אברהם (שם) הביא ראיה לדבריו, מדאמרין בשולחן ערוך (סי' קי"א סעי' ג') דאם מצא ציבור מתפללין, ועדיין לא קרא קריאת שמע, לא יתפלל עמהם, אלא קורא קריאת שמע ואחר כך יתפלל, דמסמך גאולה לתפלה עדיף מתפילה בציבור.

וכמו כן אמרינן בשולחן ערוך (סי' ס"ו סעי' ח') דאם נודמנו לו תפילין בין גאולה לתפילה, יניחם בין גאולה לתפילה, אע"פ דהנחתם הוה הפסק. חזינן דתפילין עדיף מסמיכת גאולה לתפילה.

ואם כן מכיון דתפילין עדיף אפילו מסמיכת גאולה לתפילה, קל וחומר דעדיף גם מתפילה בציבור דהוה פחות מסמיכת גאולה לתפילה. ובאליה רבה (סי' נ"ח סק"ה) דחי האי ראייה, דהנחת תפילין לא מקרי הפסק כיון דהוא צורך התפילה, ודמי לגביל לתורא, ומכל מקום אסיק כמגן אברהם. [ועיין בתשובות מהרש"ם ח"ג סי' שני"ט].

ב. יניח התפילין של אחד המתפללים

הנה בעיקר דינא דהמגן אברהם צריך עיון, דהא יכול לקיים שניהם, דימתין עד חזרת השי"ץ ואז יניח התפילין של אחד המתפללים ויתפלל עם השליח ציבור, וכך הוה תפילה בציבור מעליא, ולמה יתפלל ביחידות עם תפילין.

[ויש לדחות, דאיירי בגוויי שלא חשיב תפילה בציבור כשמתפלל עם השליח ציבור, כגון שאין עשרה שומעין, דאז השליח ציבור צריך להתנות בנדבה. או שאין השליח ציבור מכוון באבות. וכל זה דוחק גדול.]

עוד העירו לדחות, דמשכחת לן בגוונא דהוה מנין מצומצם ואם יתפלל עם השליח ציבור אין תשעה שיענו אמן.

וכן יש לדחות דאיירי שהתפילין של המתפללים הוו ספק כשירים, כגון שיש תפילין שהצבע ירד במקצת ברצועות או בבתים, ואחר שיתפלל יקבל תפילין שודאי כשירים, אך זה אינו, דבכהאי גוונא עדיף להתפלל בספק תפילין.

אך יש לומר דהוה ספק ספיקא לקולא, דהוה ספק גם בצבע וגם בריבוע או בעשיית הבתים, ובכהאי גוונא הוה עדיף ביחידות עם ודאי תפילין.

ג. קריאת שמע

אמנם לשון המגן אברהם דיקרא קריאת שמע ותפילה עם תפילין, והרי את הקריאת שמע לא ירויח בעצה זו.

אך צריך עיון אם נקטינן כהמגן אברהם גם לענין קריאת שמע.

ד. ג' קדושות

אך העירו לנכון, דהרי צריך לשמוע ד' קדושות עם תפילין, (עי' רמ"א סי' כ"ה סעי' י"ג, ומשנה ברורה שם ס"ק נ"ו), ואם חבירו שגמר להתפלל ישאיל לו התפילין, היאך חבירו ישמע קדושה עם התפילין.

ולפי זה אם המשאיל יכול לשמוע קדושה עם תפילין אחר כך או מקודם, בזה שפיר איכא לתקנה הנ"ל.

להשלים מנין עדיף מבתפילין

הנה הבאנו לעיל דנקטינן דאם יש לפנינו ב' אפשרויות, או להתפלל ביחידות עם תפילין, או להתפלל בציבור בלא תפילין, עדיף להתפלל ביחידות עם תפילין.

ויש לדון מהו אם על ידי זה שלא יתפלל בציבור יתבטל המנין.
וכתב בתשובות חינוך דחיי (או"ח סי' ל') דבכהאי גוונא לא אמרינן כהנ"ל דעדיף להתפלל בתפילין, אלא אמרינן דעדיף התפילה בציבור, ויתפלל עכשיו עם הציבור בלא תפילין, ורק לאחר התפילה יניח תפילין.

ויש לדון בהאי דינא בכמה אנפי:

א. יכול רק להשלים

הנה ראשית כל יש להעיר אמאי צריך להתפלל עמהם כדי להשלים המנין, הרי יכול רק להשלים המנין אף אם אינו מתפלל עמהם. [עיין במשנה ברורה סי' ס"ט ס"ק ח' דאפשר בששה מתפללים].

וצריך לומר דאיירי דאיכא כבר משלימים זולתו, ואם רק הוא ישלים לא הוה מנין. [ועיין בפוסקים אם על ידי משלימים חשיבא תפילה בציבור גמורה].

ועוד יש לומר דאם רק ישלים ולא יתפלל יתאחר אצלו זמן תפילה, כי תפילין יהיו לו עוד לפני שיגמרו תפילתם ועדיין יהא אצלו זמן תפילה.

אלא הנה דעת המחבר (סי' ר"ו סעי' ה') דאם נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך על פרי השני, אע"פ שדעתו היתה להוציא בברכתו.

ואם היינו אומרים דנידון הנ"ל דהניח התפילין שלא במקומן דמי לדברי המחבר, היה ניחא קושיין, דהרי הכי נמי מכיון דבירך על התפילין של יד ולא חלה הברכה עליו, דהרי הניחם שלא במקומם, אם כן לא חלה הברכה גם על התפילין של ראש.

והכי נמי יש לומר בנידון דידן, דכשנמצאו דהתפילין של יד היו פסולין, מכיון דלא חלה הברכה על האי תפילין של יד שהתכוון לברך עליהם, אם כן בין כך הוה ברכה לבטלה, וצריך לברך שנית להניח כדי להוציא התפילין של ראש. ואם כן ודאי יקדים להניח התפילין של יד הכשרים ויברך עליהם.

אך יש לומר דליכא ליישב דברי המשנה ברורה כהנ"ל, דהרי דברי המחבר איירי דוקא לענין ב' פירות, דהפרי השני נגרר בברכתו של פרי הראשון, משא"כ תפילין של יד וראש לא הוה נגרר אלא שני חלקים, ובכהאי גוונא גם לדעת המחבר לא צריך לברך שנית.

[וכעין זה בסבר בכזית מצה לאכול תחילה החצי הראשון ואחר כך החצי שני, והראשון נפל, והנידון לענין ברכת המצוות, דיש לומר דלא דמי לדינא דהמחבר הנ"ל].

ד. לא הוה הפסק

העירו דשפיר דמי לברך על השל יד הכשרים קודם השל ראש, ומכל מקום לא תיעשה הברכה הראשונה לברכה לבטלה, שהרי על מנת להניח השל ראש צריך קודם להניח שנית תפילין של יד, ואם כן הברכה לא הוה הפסק.

וכעין הא דמצינו בגמרא ברכות (מ' א') דהמפסיק בין הברכה להאכילה לצורך האכילה אינו הפסק, כגון המברך על הלחם ולפני שאוכל אומר גביל לתורי, [היינו לגביל את המורסן במים לצורך השווים], לא הוה הפסק מכיון דהוה לצורך האכילה, דהרי חייב להאכיל לבהמותיו לפני שאוכל.

ושאלו דהא בבירך בורא פרי עץ, ולא אכל הפרי כי נזכר שרוצה להמתיקו שיהא בפיו דבר שברכתו שהכל, לכאורה הוה שהכל הפסק. אך יש לדון דאין הכי נמי באמת לא הוה הפסק, כיון דדמי לגביל לתורי. תו יש לדון דמכל מקום שאני הברכה על המתוק דהיא בפני עצמה, ואינו מוכרח לאכילת הפרי. אך בתפילין של יד טענו דפסיקא להו דלא הוה הפסק.

המוציא קודם הבדלה

הנה כתב הרמ"א (סי' רע"א סעי' ה') דאם בירך המוציא במוציא שבת, ולפני שהתחיל לאכול נזכר ששכח להבדיל, יאכל תחילה כדי שלא יהא ברכת המוציא לבטלה, ואחר כך יבדיל. [ועל הפת אין להבדיל, דהרי אין מבדילין על הפת].

ולפי זה יקשה על כל האמור, אמאי לא נימא דיכול להבדיל בין ברכת המוציא להאכילה, מכיון דהבדלה הוי כגביל לתורי, דהרי אינו יכול לאכול עד שיבדיל, אלא על כרחך חזינן דבכהאי גוונא הוה הפסק, ואם כן הוא הדין בנידון דידן.

ואולי יש לחלק דהתם האיסור לאכול לפני הבדלה הוה רק איסור צדדי, משא"כ כאן דהוה בגוף הדבר, דסדר הנחת תפילין היינו קודם השל יד, והוה כמו הא דשרינן לעשר ולברך על ההפרשה קודם שאוכל.

תפילה בציבור או בתפילין

הנה יש לעיין במי שאין לו תפילין בעת שהציבור מתפללין, האם טוב יותר שיתפלל עם הציבור אף שהוא בלי תפילין, ואחר כך כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד, או דילמא מוטב שיתעב אחר תפלת הציבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיתפלל בתפילין אע"פ שיתפלל ביחידות.

וכתב במשנה ברורה (סי' ס"ו ס"ק מ') בשם המגן אברהם (שם ס"ק י"ב) דמוטב שיתעב מלהתפלל עד לאחר תפלת הציבור, דלהתפלל שחרית עם תפילין חשיבא מתפילה בציבור.

ב. להשלים מנין או להתפלל בעצמו בציבור
הנה יש לדון בעיקר הדין, מהו בגוונא שיש לו תפילין, ולא דנין אלא על תפילה בציבור, כגון שיכול להשלים למנין ועל ידי זה יצטרך בעצמו להתפלל ביחידות. [כגון שאינו יכול עכשיו להתפלל מאיזה סיבה, ואם ימתין עד שיגמרו לא יהא לו מנין].

ובפשוטו לא נימא ליה להשלים המנין, דהרי לשם תפילת הרבים דציבור אמאי יפסיד בעצמו תפילה בציבור.

ג. מפסיד בתפילין אבל לא בציבור

מעתה מאי שנא מהאי הלכתא ד'חינא דחיי' דכתב דלצורך תפילת הרבים בציבור מפסיד תפילה עם תפילין, דאמאי אמרינן דלא יפסיד תפילה בציבור אבל יפסיד תפילה בתפילין.

ויש לחלק דבדינא ד'חינא דחיי' קילא, שהרי יתפלל בציבור מיהת, אלא יפסיד ההפרש בין ציבור בלא תפילין לתפילין בלא ציבור, ובזה חייב לוותר על ידיה בשביל הרבים.

ד. לעיין בהני"ל

אלא יש לעיין בזה, דהנה נימא דתפילה בציבור בתפילין הוה מאה, ותפילה בתפילין ביחידות הוה שמונים, ותפילה בלא תפילין בלא תפילין הוה ששים, ותפילה בלא תפילין בלא ציבור הוה ארבעים. ומעתה נימא דדינא ד'חינא דחיי' היינו דלכות הרבים במאה, אע"פ שאצלו יהא ששים במקום שמונים נמצא דיפסיד עשרים, בזה אמרינן שיעשה.

אך יש לעיין, דאם כן כשאומרים לו להשלים לציבור, והוא יתפלל אחר כך ביחידות, [ובין כך יהא לו תפילין], נמצא דבמקום מאה יהא לו שמונים, אמאי לא יעשה כן, הרי מפסיד רק עשרים.

דהיינו כשם שאומרים דכדי להשלים מנין יפסיד ההפרש בין תפילה ביחיד עם תפילין, לתפילה בציבור בלא תפילין, הכי נמי נימא דיפסיד ההפרש בין תפילה בציבור עם תפילין לתפילה ביחיד עם תפילין. והרי על כרחך דהפרש זה קטן יותר, דכאן מפסיד רק תפילה בציבור, וכאן מפסיד תפילה בתפילין דעדיף מתפילה בציבור.

ויש לומר דאין הכי נמי באמת יוותר על התפילה בציבור ידיה וישלים המנין כדי שהרבים יתפללו עם הציבור, ודלא כהני"ל.

ועוד יש לומר, דתפילה בציבור עם תפילין היא השלימות, ולעשות משלימות פגום זה הפרש יותר גדול מלעשות מפגום קטן לפגום גדול, אע"פ שהשלימות היא מכח שני פרטים. אבל בסברא הדבר צריך עיון.

ה. סברא אחרת בדינא דחינא דחיי

אך באמת מעיקרא לא קשה מידי, דיש לבאר דינא דחינא דחיי דהטעם אמאי יתפלל עמהם, דבכהאי גוונא יסמוך על הפוסקים דתפילה בציבור חשיבא מתפילין ודלא כהמגן אברהם הני"ל. [ובחינא דחיי דן בעיקר דין המגן אברהם, אבל לא דן דהיכא שיתבטל המנין דנסמוך על החולקים, אלא יש לדון בזה מדנפשינן].

בעניני עיר מקלט

לְנֵס שְׁמָה רוּצַח אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בְּבִלִי דַעַת וְהוּא לֹא שָׂנֵא לוֹ מִתַּמְלַל שְׁלֹשִׁים וְנֵס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵל וְחִי (ד' מ"ב)
הנה איתא בקרא דינא דעיר מקלט. ויש לחקור בדינים אלו בכמה חקירות:

א. ספק גואל הדם

הנה אמרינן בגמרא יבמות (קכ"א א') וגיטין (ע" ב') דההורג נפש בשגגה, והנהרג לא מת מיד, אינו גולה, דחיישינן שמא קירב מיתתו. [ופירש רש"י, דקירב מיתתו בעצמו על ידי שפירכס ונמצא שלא הרגו זה]. וכתבו תוספות (שם ד"ה חיישין) דדוקא לענין גלות חיישינן להני טעמי, אבל במזיד לעולם חייב. אך מהראב"ד (פ"ה מרוצח ה"ב) משמע דגם לענין מזיד פטור ממיתה.

והנה יש לעיין האם בכהאי גוונא הגואל הדם יכול להורגו, מי אמרינן דמכיון דליכא דינא דגלות אס כן ליכא גס דינא דגואל הדם,

או דילמא נימא דדמי לקרוב למזיד, דאע"פ דאין בה חיוב גלות מכל מקום הגואל הדם יכול להורגו.

ומבואר בחזון איש (ח"מ ליקוטים סי' כ"ג מכות י" ב') דאין דינא דגואל הדם, מכיון דליכא פסק בית דין דמת מיד ולא קירב מיתתו כדי לחייבו גלות, ולא דמי לקרוב למזיד. ולפי זה גם במזיד ולא מת מיד לא יהא גואל הדם. [הנה דנו האם בזמן הזה איכא דינא דגואל הדם, ולהאמור איכא עוד טעם אמאי ליכא דינא דגואל הדם, דהרי ליכא פסק בית דין דמת מיד].

ונראה לעני"ד דאם הרגו גואל הדם, אין הגואל הדם חייב מיתה, דהרי הא דאין דינא דגואל הדם היינו רק מספק דילמא הנהרג קירב מיתתו, אך הרי דילמא באמת לא קירב מיתתו, והוה ככל רוצח בשגגה. וכמו כן כשרואים את גואל הדם שרוצה להרוג, אין דינו כרודף, אלא רק כספק רודף, ואסור להרוג לגואל הדם אע"פ שאסור לגואל הדם להרוג. ונמצא לפי זה דבכל ספק גלות, יהא גואל הדם פטור מספק.

אך בערוך לנר ביבמות (שם) דן דכיון דפטור מספק מגלות, גואל הדם חייב בתורת ודאי, וזה צריך עיון, דדילמא חייב גלות אע"פ דליכא גלות בפועל, כמו בקרוב למזיד דליכא גלות בפועל, ואפילו הכי איכא ביה דינא דגואל הדם.

ב. גואל הדם בניזקין

הנה יש לעיין בגואל הדם שרצה להרוג הרוצח, אך לא מת אלא הזוק, האם חייב גואל הדם בתשלומי הניזקין.

וכעין זה יש לעיין אם גואל הדם רוצה להכנס לביתו של הרוצח, האם הרוצח יכול לומר שאינו מרשה לו להכנס. [והרי אם גואל הדם רוצה להורגו, רשאי לברוח ממנו, דככתב הרמב"ם (פ"ו מהל' רוצח ה"ה) דישמור עצמו מגואל הדם].

א. הנה איתא בגמרא בבא קמא (ק"ט א') לענין ממון מסור, דבדין היה שאפשר להזיקו, דמכיון דמותר להרוג מסור, אם כן אמרינן דלא יהא ממונו חמור מגופו, ורק איכא מאן דאמר דאסור להזיקו משום דחיישינן דלמא הוה ליה זרעא מעליא, וכתיב יכין רשע וצדיק ילבש (איוב כ"ז י"ז).

וכן איתא בגמרא בבא קמא (ק"ז ב') דאם הנרדף הזיק לממון של הרודף פטור, מכיון דמותר לו להרוג הרודף, אם כן אמרינן שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו. וכך כתב הרמב"ם (פ"ה הל' חובל ה"ג). ואם כן הכי נמי יש לדון בנידון דידן דגואל הדם, דמכיון דמותר לו להרוג את הרוצח, כל שכן שמותר לו להזיקו.

אבל לא אדע אם שייך בנידון דידן, דאשכחן דשרינן רק בגוויני דשרי להורגו כדי להציל עצמו.

ב. וכן יש לעיין בקנאים פוגעים בו, ובזה מסתברא דהקנאי יכול להיכנס לביתו להורגו, [ואם רשאים להכניס לביתו יש לומר דלא שייך שיאסרונו בקונס], ואם כן אולי גם בגואל הדם, וצריך תלמוד.

ג. והרי ודאי גואל הדם דרשאי להורגו, רשאי גם לזרוק חץ דרך הבגדים של הרוצח, והרי מזיק את הבגדים, ואם כן הוא הדין נימא דשרי להיכנס לביתו וכן להזיקו. ולפי זה יהא רשאי גואל הדם לקחת פטיש של הרוצח ולהרוג אותו בפטיש שלו ולא יוכל לעכב.

ג. עיר שרובה רוצחים

הנה אמרינן בגמרא מכות (י" ב') אמר רבי אלעזר עיר שרובה רוצחים אינה קולטת, שנאמר 'ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו' ולא הושוו דבריהן לדבריו.

ויש לדון ברוצח בשגגה שיצא מעיר מקלט, ובינתיים נס שם רוצח אחר, ועכשיו אם הראשון יחזור, תהא רובה רוצחים דאינה קולטת. האם נימא דהראשון לא יחזור, דהרי יהא רובה רוצחין. או דילמא נימא דהראשון יחזור והשני ייצא. ויש לדון עוד, דבכהאי גוונא שהראשון בחוץ ודעתו לחזור, אולי העיר מקלט בכלל לא תקלוט את השני.

ונכן יש לדון לענין עצמותיו, אם יצא מעיר מקלט ונהרג, האם יחזירו עצמותיו לעיר מקלט כאשר נס לשם אחר והיא רובה רוצחין. וכן אם יש רוב עצמות של רוצחים, האם אינה קולטת את הרוצחים החיים. וכמדומה שזה רחוק לומר כן.

ד. כל דאלים גבר

הנה יש לדון בעיר שרוצח אחד ישלים לרוב רוצחים, באופן שהעיר מקלט לא תקלוט יותר רוצחים, ושני רוצחים נסים, וכל אחד רוצה להקדים להשני כדי שהעיר מקלט יקלוט אותם.

ולכאורה נימא בזה דכל הקודם זכה, וכמו ברצים בכבש שהראשון זכה, (כמבואר במשנה ביומא כ"ב א'). אלא יש לעיין אם יכול אחד למנוע השני בכח, ובפשוטו זה לא שרינן.

אלא יש לעיין בדברי הפוסקים (עיין שערי תשובה או"ח סי' תפ"ב סק"א בשם שו"ת בית יהודה סי' נ"ח) ביש כזית מצה של הפקר, ויש שני אנשים שאין להם כלל מצה, דאמרינן כל דאלים גבר, ואם כן מאי שנא הכא, וצריך תלמוד.

וכעין זה יש לדון בגוונא שיש רק קיתון אחד של מים, והוא של הפקר, ויש שני אנשים שצריכים לשתות המים משום פיקוח נפש, האם נימא כל דאלים גבר.

ה. חיוב הצלת הכהן גדול

הנה אם הרוצח בשגגה רואה שנפלו הכהן גדול וגם אדם אחר לבור, ונמצאים בסכנת נפשות, ויכול להציל רק אחד מהם, יש לדון איזה מהם יציל.

דהנה לחד גיסא יש לדון דיציל דוקא הכהן גדול, דהרי אמרינן בגמרא הוריות (י"ג א') דאיכא דין קדימה לכהן גדול להצלת נפשות. אך לאידך גיסא יש לדון דלא יציל הכהן גדול אלא האדם השני, דהרי יש לעיין בדיני קדימה, מהו בגוונא דכדי להקדים מי שקודם יעלה לו יותר מחומש ממנו, האם אכתי חייב להקדים.

ואם נימא דאינו חייב, אם כן יש לדון דאע"פ דמדיני קדימה צריך להקדים הכהן גדול, מכל מקום מכיון דאם יציל הכהן גדול יצטרך להישאר בעיר מקלט, אם כן יש לומר דחשיב יותר מחומש.

אך יש לומר דכיון דדינו להשאר עד מות הכהן הגדול, אין לחשוב זה כיותר מחומש.

ו. גואל הדם בהצלת הרוצח

יש לעיין בגואל הדם שרשות בידו להרוג הרוצח בשגגה, והנה הרוצח בשגגה נפל עליו גל בשבת, האם מותר לגואל הדם לחלל עליו שבת להצילו.

ובפשוטו אם מחליט שלא להורגו, אם כן יוכל להצילו. ואם מחליט להורגו, אסור ליה להצילו.

והרי אם הרגו בערב שבת ועדיין גוסס בשבת, אטו נימא דחייב להצילו בשבת ולהורגו במוצאי שבת, והכי נמי דכוותה.

וכמו כן אם יש רודף אחר רוצח בשגגה, תליא, דאם מחליט הגואל הדם שאינו הורג הרוצח, אז יכול להרוג הרודף, אבל אם מחליט שהורג הרוצח, אסור לו להרוג הרודף.

[אמנם לענין רודף, הרי אמרינן לדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' רוצח ה"י) דשאר בני אדם אינם נהרגים עליו, ואם כן יש לומר דאינו רודף, אך הנידון להסוברים דשאר בני אדם נהרגין עליו].

עניני שבת

דהרי רצונו לסחוט ממנו השכר והוה מלאכה דאורייתא, מהו כשסובר שאין כלי ובאמת יש כלי ובו מקבל השכר.

ג. צד דג טמא

הקשה באור שמח (ה' יום טוב פ"ג ה"ח) דהנה לחד גיסא הא מבואר בדברי התוספות בשבת הנ"ל דאזלינן בתר מחשבתו, ואם לפום מחשבתו היה צריך לגופה, אע"פ שאינה צריך לגופה יתחייב.

אמנם לאידך גיסא הא כתבו תוספות בביצה (ג' א' ד"ה גזירה) דאם פירש המצודה לצוד דגים טהורים, אם נצודו טמאים שלא כיון לצודם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אע"פ דבדעתו היה סבור שיצוד דגים טהורים, חזינן דאזלינן בתר המציאות.

ותירץ באור שמח דהתם בתוספות בביצה המה שני חפצים ורצונו רק בטהור ולא בטמא, משא"כ בתוספות בשבת איירי כשכוונתו לאותו דבר, רק חשב דהוה היתר.

והנה אם רואה דג ורוצה לצודו ומסופק אם טמא או טהור, ואחר כך יברר לאחר שיצוד, יש לעיין אם דמי לדברי התוספות בשבת ואז יתחייב, [ויש לומר דעדיפא דבאמת רוצה לצוד ולברר הספק], או דילמא דמי לדברי התוספות בביצה ואז פטור.

והנה חזינן (שבת קל"ו א') דכל הפטור במילת נפל רק משום מחתך בבשר [ובמכשירי מילה לר' אלעזר אסירנן מספק], ותיפוק ליה דאם הוה נפל אינו רוצה למול. ואולי שאני התם דלא ניתן להתברר. ועיין בתשובות כתב סופר (יו"ד סי' קט"ו). נועד עיין מה שכתבנו בזה בפרשת תזריע תשע"ו].

מלאכה שאינה צריכה לגופה

הנה כתבו תוספות בשבת (ק"ז א' ד"ה בחובל) דמי שסבר שהיא צריכה לגופה ובאמת אינה צריכה לגופה, יהא חייב.

וכוונ שסבר שהיא ארעא דיליה, וממילא חייב משום יפוי הקרקע, ואשתכח דלאו ארעא דיליה, אכתי יהא חייב.

א. סבר דאינו צריכה לגופה

הנה יש לעיין מהו בהיפוך, שסבר שארעא דלאו דיליה ופטור, ואשתכח שהיא דיליה. והנה קרבן ודאי לא יתחייב דהוה ליה מתעסק, אך הנידון אם יש כאן מלאכה דאורייתא, ונפקא מינה האם חייבים להפרישו מן התורה.

ולעני"ד איכא למילף מהך דאמרינן (שבת ע"ב ב') בתלוש ונמצא מחובר, דכל הפטור דיליה רק מחמת מתעסק, ותיפוק ליה דלא ידע כלל שהוא קוצר, ואם כן נימא דהוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ויש לחלק, דבסבר שארעא דלאו דיליה, יודע שאין לו ענין ביפוי הקרקע, אבל הכא אין לו מחשבה, דאין לו נפקותא בהך קצירה, אלא סובר דאין צריך לקצור.

ב. מסוכריא דנזייתא

וכעין זה יש לשאול במסוכריא דנזייתא, [פירש רש"י, סתימת נקב גיגית שמוציאין השכר דרך הנקב וסותמין אותו בבלאי בגדים], דאמרינן דבהולך השכר לאיבוד שרי משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, [ואו דלא הוה כלל מלאכה], אבל אם יש כלי תחתיו, אסירא מן התורה,

רפאנו ה' ונרפא

לפני הלימוד בגליון, נא להתפלל לעורר רחמי שמים לרפואת התינוקת שטבעה ועדיין נמצאת במצב קשה

רוחמה מרים איידל בת בתיה

לרפואה שלימה במהרה בתוך שאר חולי ישראל

נא לתרום להדפסת הגליון
סוקולוב 17
דירה 7 ב"ב,
טל'
035703949
מ"ל
L5703949
@gmail.com

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.